

PREMISELE ȘI CONSECINȚELE JURIDICE ALE MARII UNIRI

INTRODUCERE

Lect. univ. dr. Mădălina-Cristina DĂNIȘOR
Universitatea din Craiova, Facultatea de Drept
Centrul de Cercetări Juridice Fundamentale

Acest volum este rezultatul Proiectului de cercetare care a avut ca temă Premisele și consecințele juridice ale Marii Uniri¹. El cuprinde contribuțiile științifice ale participanților la Conferința² cu aceeași temă, desfășurată la Facultatea de Drept a Universității din Craiova în perioada 5-7 octombrie 2018. Cercetătorii care au contribuit la lucrările acestui volum au abordat într-o manieră proprie chestiunea premiselor și a consecințelor acestui moment istoric cu o mare încărcătură emoțională pentru România modernă, iar perspectiva istorică, tipică unui astfel de demers, a reprezentat doar pretextul pentru analiza juridică a procesului de unificare legislativă. Pentru juriști, metoda de interpretare istorică are o specificitate aparte. Odată cu revizuirea constituțională din anul 2003, art. 1 alin. (3) obligă la interpretarea valorilor pe care Legea fundamentală le desemnează ca supreme „în spiritul tradițiilor democratice ale poporului român și idealurilor Revoluției din decembrie 1989”. Istoria devine astfel normativă. Acesta este motivul pentru care modul în care s-a realizat unificarea legislativă, urmare a unificării politice, este determinant pentru elaborarea legislației actuale. Profesorul Cristian Ionescu a realizat un studiu detaliat al celor mai importante momente și acte juridice care au influențat Marea Unire³.

Istoria este normativă și dintr-o altă perspectivă, una deterministă, având în vedere faptul că multe dintre problemele sistemului actual se datorează, într-o anumită măsură, modului în care s-a realizat unificarea legislativă, sau, mai degrabă a faptului că o veritabilă unificare nu s-a realizat pe fundamentele corecte. Premisele juridice ale Marii Uniri trebuie căutate în contextul geopolitic în care aceasta s-a

¹ Contract direct de cercetare *Premisele și consecințele juridice ale Marii Uniri*, proiect național nr. 19C/28.09.2018, finanțat de Centrul de Cercetări Juridice Fundamentale și de Centrul de Studii și Cercetări de Drept Privat Ion Dogaru, Universitatea din Craiova, director Lect. univ. dr. Mădălina-Cristina Dănișor.

² Conferința a fost organizată sub egida Facultății de Drept a Universității din Craiova, Academiei de Științe Juridice și Academiei Oamenilor de Știință din România.

³ C. Ionescu, *Desăvârșirea unității statale și naționale a României – un proces istoric obiectiv*.

realizat. Faptul că statul român modern s-a înfăptuit prin opoziție față de marile imperii care au ocupat teritoriile românești, a determinat cu necesitate ca România să fie un stat unitar, care să înglobeze sub o singură putere politică și constituantă toate teritoriile românești și populațiile locuitoare. „Ca urmare, caracterele juridice ale acestei unități sunt construite contra acestui imperialism, nu ca urmare a construirii unei logici interne, care ar fi trebuit să ia în calcul structurarea verticală a puterii în vederea împiedicării abuzării de ea, astfel încât puterile locale și puterea centrală să se limiteze reciproc, iar libertatea noastră să fie garantată de încă o separație, verticală, care să o completeze pe cea orizontală”⁴.

Dacă este adevărat că un stat nu poate să privească spre viitor fără să își cunoască și să își asume propria istorie, nu este mai puțin adevărat că circumstanțele se schimbă și nu trebuie să rămânem prizonierii conjuncturilor în care s-a scris istoria. În plus, neînțelegerea pe deplin a consecințelor juridice ale anumitor filosofii aplicate societății ne poate duce la consecințe păguboase pentru viitor. Un astfel de obstacol în calea modernizării statului român în perioada actuală îl reprezintă atașamentul față de forma unitară a statului. Constituanta a scos de sub puterea de revizuire forma unitară a statului român, fapt ce exclude deschiderea oricărei discuții despre o altă formă de împărțire pe verticală a puterilor. România este un stat unitar descentralizat. Descentralizarea este cea care ar trebui să ofere comunităților locale mijloacele necesare de a face față puterii centralizate. Dar dacă unitatea politică este înțeleasă ca identitate și unitate etnică, națională, lingvistică etc., atunci diversitatea este sacrificată în numele menținerii statului român între granițele actuale. Prin instituirea unor mecanisme de protecție a drepturilor și libertăților persoanelor, care țin de descentralizarea puterii, nu este compromis caracterul unitar al statului. Profesorul Dan Claudiu Dănișor susține: „Dar, ca orice atașament prea intens, și atașamentul față de un principiu care structurează puterea publică, poate fi periculos. [...] Atașamentul pentru statul unitar devine, din punct de vedere juridic, un atașament excesiv față de centralizarea puterii, care reprezintă o amenințare la adresa libertății-autonomie, tipică pentru democrațiile liberale moderne. Nu trebuie, desigur, să renunțăm la unitatea politică a românilor, dar trebuie să înțelegem că ea nu este pusă sub semnul întrebării de discutarea necesității separației verticale a puterilor”⁵.

Consecințele juridice pe care le-a antrenat Marea Unire nu au avut întotdeauna un impact pozitiv asupra unificării legislației, mai ales din cauza faptului că legislația nu a fost unificată în jurul unor principii sănătoase, coerente și clare în vederea constituirii unui sistem normativ. În unele cazuri, ce s-a realizat a fost

⁴ D. C. Dănișor, *Atașamentul istoric pentru forma unitară a statului român și problemele transpunerii sale juridice*.

⁵ *Idem*.

mai degrabă o extindere artificială a legislației și practicii dintr-o provincie la restul noului stat. Profesorul Sevastian Cercel observă această particularitate a procesului de unificare și subliniază că „legile de unificare apar în realitate ca fiind vechile legi românești extinse pe întreg teritoriul țării, care cuprind anumite dispoziții tranzitorii pentru provinciile unite”⁶. În fapt, unificarea s-a realizat prin două metode, așa cum subliniază profesorul Cristian Ionescu: „Prima metodă a constat în extinderea aplicării unor legi deja în vigoare în vechiul Regat pe întregul cuprins al țării. Cea de-a doua metodă, s-a înfăptuit prin elaborarea unor acte normative noi care au înlăturat reglementări paralele”⁷.

Premisele unificării legislative în materie funciară au fost distorsionate și din cauza circumstanțelor nefaste ale primului război mondial, care au zădărnicit orice încercare de modernizare a sistemului de publicitate imobiliară. Cu toate acestea, deficiențele sistemice în materie funciară au supraviețuit timpului, au depășit momentele de restriște și s-au perpetuat, reverberând până în prezent. Procesul de unificare a cărților funciare pare să nu reușească de se dezbăreze de trecutul său, deoarece continuăm să ne confruntăm cu aceleași probleme și ne dovedim incapabili să le surmontăm. Așa cum afirmă profesorul Marian Nicolae, „Din păcate, obiectivele stabilite prin această lege [Legea nr. 93/1933 pentru organizarea cadastrului funciar și pentru introducerea cărților funduare în Vechiul Regat și Basarabia] n-au putut fi realizate, deoarece lucrările cadastrale au fost lente și cu rezultate minime, fiind sistate în preajma celui de-al doilea război mondial. Mai mult decât atât, ceea ce nu este doar regretabil, ci revoltător, nici până în prezent România nu a reușit să realizeze un cadastru național și nici să introducă un sistem unitar de carte funciară”⁸. Și în această materie se constată atașamentul față de principiile care guvernau anumite instituții în momentul adoptării lor, precum și riscul la care se expune legislația actuală în situația în care nu înțelege să se conecteze la exigențele realității actuale. Profesorul Marian Nicolae sintetizează foarte elocvent nevoia de adaptare: „Credința oarbă în niște clișee sau așa-zise principii juridice de mult apuse, pur arbitrar, cum este cazul principiului autonomiei de voință ori al principiului efectului translativ de drepturi al convențiilor, adoptat printr-o gravă eroare istorică de Codul Napoleon, este, s-a văzut și se vede, devastatoare în lumea reală. De aceea, revenirea la principiile juridice sănătoase, în deplin acord cu lumea reală și exigențele acesteia este, după părerea noastră, absolut necesară, chiar dacă ea reprezintă un deziderat tot mai greu de atins pentru legiuitorul nostru contemporan, adeseori orb și, din păcate, prea comod”⁹.

⁶ S. Cercel, *Considerații privind unificarea legislativă a României în perioada 1918-1928*.

⁷ C. Ionescu, *op. cit.*

⁸ M. Nicolae, *Spre o legislație unică de carte funciară sau despre odiseea unificării regimului român de publicitate imobiliară*.

⁹ *Idem*.

Printre premisele noii legislații unificate ca urmare a Marii Uniri se numără și stadiul de evoluție al legislației în celelalte țări din Europa, datorat în principal ideilor liberale și moderne care animau spiritele vremii. Adoptarea unui Cod penal unic a răspuns acestei nevoi de modernizare și s-a fundamentat pe principiile unui drept penal liberal: principiul legalității incriminărilor și pedepselor, principiul umanismului dreptului penal etc. Profesorii Tudorel Toader și Marieta Safta subliniază această influență: „S-a arătat cu privire la Codul penal din 1936 că a fost influențat în special de concepția școlii penale neoclasice; argumentul esențial a fost întemeiat pe considerentul conform căruia era mai indicat ca noua legiuire penală să urmeze o cale străbătută de majoritatea codurilor europene adoptate după primul război mondial și nu una neexperimentată de practica legislativă (ca un comentariu de doctrină- concepția pozitivistă a lui E. Ferri nu fusese experimentată în practică, întrucât Codul penal Italian din 1921 al cărui inspirator era, rămasese la stadiul de proiect)”¹⁰.

Viitorul României moderne nu este legat doar de unificarea legislativă internă, ci și de modul în care vom reuși să ne integrăm ordinea juridică în cea europeană. Experiența unificării legislative ca urmare a Marii Uniri ne poate fi utilă în procesul de unificare a legislației la nivelul Uniunii Europene. Aceasta este și concluzia la care ajung profesorii Toader și Safta: „Nu ne putem împiedica să nu observăm la Centenar, la 100 de ani de la înfăptuirea Marii Uniri, ne aflăm într-o paradigmă asemănătoare, ce a unificării dreptului penal, de această dată la nivelul Uniunii Europene unde, tot mai vizibil, se construiește un drept penal european. Așa cum, cu 100 de ani în urmă, era greu de conceput ca într-un stat unitar «legile cari asigură ordinea publică și liniștea obștească să difere de la o provincie la alta», tot astfel în prezent este greu de conceput integrarea europeană fără norme comune în materie penală [...]”¹¹.

Procesul de unificare europeană se structurează în jurul principiilor construcției europene și înglobează valorile comune europene. Acest «patrimoniu comun de valori» este cel care fundamentează procesul de unificare și de codificare a dreptului administrativ, așa cum sugestiv este afirmat de Doamna Profesor Verginia Vedinaș: „Constatăm conștientizarea, la nivelul Uniunii Europene, a rolului administrației în buna funcționare atât a fiecărui stat, cât și a Uniunii, în ansamblul său, condiționată de nevoia de performanță a personalului, în general, a funcționarilor publici în particular, la baza căreia se află formarea acestora, inclusiv sub aspectul celei continue”¹².

¹⁰ T. Toader, M. Safta, *Marea Unire, premisă a uniformizării dreptului penal*.

¹¹ *Idem*.

¹² V. Vedinaș, *Păstrarea valorilor juridice și morale tradiționale ale poporului român în administrația publică românească*.

Principiile de integrare europeană a legislațiilor naționale trebuie să ghideze procesul de unificare și de modernizare constantă care trebuie îndeplinit prin politica legislativă. Acesta este și apelul pe care îl face profesorul Ioan Leș în studiul dedicat acestui volum: „Un sistem judiciar modern ar trebuie să conducă la simplificarea procedurilor judiciare, inclusiv a celor legate de exercitarea căilor de atac, iar nu la complicarea lor continuă, abordare contrară chiar unor recomandări europene”¹³. Aspirația către valorile europene este susținută și de profesorul Daniel Ghiță: „legiuitorul român a urmărit crearea unor mecanisme procesuale care să corespundă exigențelor impuse de Convenția europeană a drepturilor omului și de jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Reforma a însemnat integrarea în noul cod a unor soluții oferite de literatura juridică și de practica judiciară, dar și instituirea unor mecanisme procesuale cu caracter de noutate care au provocat *ab initio* numeroase dispute teoretice”¹⁴.

Marea Unirea și unificarea legislativă care i-a urmat este consubstanțială adoptării unei noi Constituții. Așa cum subliniază profesorul Sevastian Cercel, „adoptarea Constituției din martie 1923 a constituit momentul cel mai înalt al operei de uniformizare instituțională și legislativă a României întregite. Se încheia o primă etapă în drumul ales în anul 1918, care punea temelie trainică afirmării unui sistem politic instituțional al României Mari”¹⁵.

Trebuie remarcat totuși că unele dintre principiile de bază ale Constituției de la 1923 au fost utilizate pentru ca unificarea legislativă să se facă, în anumite domenii, în contra modernității și a idealurilor sale. Este vorba despre filosofii corporatiste care au fost interpretate, de exemplu, pentru a da naștere unei legislații discriminatorii în materia profesiei de avocat. Înțelegerea etnică a filosofiei corporatiste a condus la practici de excludere a unor membri ai barourilor. Aceasta este poziția profesorului Lucian Săuleanu care expune sintetic situația: „În afara momentelor în care profesia de avocat a dat dovadă de unitate imediat după 1 Decembrie 1918, fiind cunoscut că avocații au modelat arhitectura României Mari prin pozițiile deținute, precum și demersurile de unificare legislativă a profesiei la care am făcut trimitere, totuși trebuie amintite și momentele mai delicate ale avocaturii din România interbelică, precum românizarea barourilor, care a încins spiritele în adunările generale din 1937 când se adoptă moțiunea *numerus nullus* ori formarea Grupului Avocaților Democrați, în fapt comuniști, urmată de epurarea avocaților după 1945 prin arestarea sau excluderea acestora, cu efecte dramatice pentru profesia de avocat”¹⁶.

¹³ I. Leș, *Căile de atac în legislația procesual civilă: evoluție, actualitate și perspective normative*.

¹⁴ D. Ghiță, *Noul Cod de procedură civilă - între continuitate și reformă*.

¹⁵ S. Cercel, *op. cit.*

¹⁶ L. Săuleanu, *Legislația privind organizarea și unificarea corpului de avocați în perioada interbelică*.

Puterea politică nu a fost întotdeauna cea care a dat direcția în vederea modernizării României, deci a înțelegerii și protecției în sens liberal a drepturilor și libertăților publice ale persoanei. De exemplu, în materia dreptului de proprietate, a cărui garantare are pentru filosofia liberală o funcție politică, modernizarea și liberalizarea s-a realizat mai degrabă printr-o practică jurisdicțională, jurisprudența creatoare și protectoare a instanțelor și a Curții de Casație fiind determinante. Consacrarea jurisprudențială a garanțiilor și protecției unor drepturi este tipic liberală. În aceste regimuri, legislația reprezintă, de cele mai multe ori, o consfințire a practicii jurisdicționale. Profesorul Sevastian Cercel subliniază importanța practicii pentru unificarea dreptului privat: „Dacă în domeniul dreptului public și dreptului penal soluțiile normative nu întârzie să apară, în domeniul dreptului privat este menirea jurisprudenței să asigure interpretarea și aplicarea unitară a legilor (în spiritul principiilor constituționale din 1923, după adoptarea acestora)”¹⁷.

Premisele unificării legislative în materia dreptului de proprietate rezidă în jurisprudența Curții de Casație. Astfel, impunerea înțelegerii dreptului de proprietate în sens liberal și, în consecință, protecția sa adecvată, s-a realizat pe cale jurisdicțională, prin intermediul jurisprudenței Curții de Casație. O atare jurisprudență a determinat creșterea importanței acordate respectului libertăților publice ale cetățenilor, care a căpătat prioritate, în perioada dinaintea anului 1918, chiar față de intențiile politice din perioada respectivă. Anterioritatea contenciosului libertăților publice realizat de instanța supremă față de celelalte jurisdicții din această parte a Europei a constituit premisele unui adevărat control de constituționalitate, nu doar extrinsec, ci și intrinsec, a legiferării cu privire la drepturile și libertățile fundamentale. Așa cum afirmă profesorul Sebastian Rădulețu în articolul cuprins în acest volum, „(...) judecătorul român, cu contribuția directă a tuturor profesioniștilor participanți la actul de justiție, a reușit să impună celorlalte puteri ale statului respectarea libertăților publice ale cetățenilor, fapt ce a transformat România anilor '30 în singura democrație funcțională din această parte a Europei”¹⁸.

Consecința directă a Marii Uniri asupra unificării legislative în materia proprietății este adaptarea procesului de modernizare la realitatea situației proprietății agrare din România. Modernizarea reală a României nu se putea realiza decât prin coordonarea concepției liberale cu realitatea socială a proprietății agrare, care era încă tributară concepțiilor specifice în materie din perioada medievală. S-a dovedit că prevederile constituționale de protecție a dreptului de proprietate (art. 19), care nu permiteau decât limitări punctuale determinate de cauze de utilitate publică, „au devenit o piedică în calea realizării unei reforme agrare pe cale legislativă.

¹⁷ S. Cercel, *op. cit.*

¹⁸ S. Rădulețu, *Protecția dreptului de proprietate prin jurisprudența constituțională în perioada interbelică.*

Potrivit Constituției, exproprierea nu se putea realiza decât pentru cauză de utilitate publică, prin aceasta înțelegându-se lucrările de comunicații, de salubritate publică și de apărare a țării. Dat fiind acest sens extrem de restrictiv al noțiunii de utilitate publică, orice încercare de adoptare a unei legi de expropriere era sortită eșecului, fiind împotriva prevederilor constituționale. Singura posibilitate de realizare a unei reforme agrare era modificarea Constituției potrivit procedurii complicate prevăzute de art. 128¹⁹. Modernizarea legislației în materia protecției drepturilor persoanelor, realizată prin intermediul jurisprudenței, este o realizare notabilă, așa cum concluzionează profesorul Sebastian Rădulețu: „Chiar dacă unele decizii, adoptate în perioade istorice foarte grele, sunt discutabile din punct de vedere al principiilor, pe ansamblu acest adevărat drept jurisprudențial a reprezentat o evoluție surprinzător de modernă pentru acea perioadă. Curtea a interpretat în mod evolutiv dispozițiile constituționale, permițând extinderea sferei de aplicare a acestora la diferite alte drepturi cu conținut patrimonial”²⁰.

Modernizarea cunoașterii în perioada formării statului român a determinat adoptarea unei legislații unitare care să răspundă nevoii de protecție juridică a creațiilor umane. Vechiul Regat a avut în materia protecție drepturilor de proprietate intelectuală un avânt considerabil față de țările care administrau provinciile istorice românești, adoptând *Legea privind brevetele de invențiune* încă din anul 1906. Așa cum arată profesorul Gabriel Olteanu, „la momentul Unirii de la 1 Decembrie 1918 niciuna dintre țările care administrau provinciile românești nu semnaseră sau aderaseră la Convenția de la Paris și mai exista legislație specifică în Imperiul Austro-Ungar (1852). Așadar, Legea română a brevetelor de invenție, apreciată în literatura franceză drept progresistă, a fost cea care și-a extins aplicarea în etape: legislația de drept privat românească a fost extinsă în Basarabia în anul 1928, în Bucovina în 1938, iar în Transilvania în anul 1943”²¹. Efervescenta creatoare din acest moment istoric este subliniată și de profesorul Gheorghe Gheorghiu: „Marea Unire a constituit un moment important pentru energiile creatoare ale nației române, concretizat în opere de cea mai mare diversitate în domeniile literar, artistic și științific, muzică, teatru s.a., dar și în domeniul tehnic: invenții, desene și modele industriale, mărci comerciale”²².

Ceea ce demonstrează toate contribuțiile la acest volum este faptul că juriștii au o perspectivă aparte asupra istoriei, una dependentă de metoda proprie cercetării juridice. Juriștii nu se rezumă niciodată la analiza faptelor, ci creează o cunoaștere care este prin ea însăși normativă. A scrie despre drept înseamnă a crea dreptul.

¹⁹ *Idem.*

²⁰ *Idem.*

²¹ G. Olteanu, *Convențiile internaționale și unificarea reglementărilor naționale în materia proprietății industriale.*

²² Gh. Gheorghiu, *Libertatea de creație de la Marea Unire și până în prezent.*

Este motivul fundamental pentru care orice analiză a evoluției istorice reprezintă din punct de vedere juridic o trasare a viitorului. Analiza juridică a premiselor și consecințelor juridice ale Marii Uniri este, așadar, una care ne poate arăta cum trebuie să evolueze dreptul românesc actual. Volumul care urmează trebuie lecturat având în vedere această perspectivă normativă asupra istoriei naționale.

ATAȘAMENTUL ISTORIC PENTRU FORMA UNITARĂ A STATULUI ROMÂN ȘI PROBLEMELE TRANSPUNERII SALE JURIDICE

Prof. univ. dr. Dan Claudiu DĂNIȘOR
Universitatea din Craiova, Facultatea de Drept
Centrul de Cercetări Juridice Fundamentale

Abstract

The attachment of the Romanians to the unitary form of the state is a historically explicable attachment, considering the context in which the Romanian state came into being. But, like any attachment which is too intense, the attachment to a principle that structures public power can be dangerous. This study argues why we must operate a change of perspective, moving from the analysis of the historical context to a legal perspective. From this change of perspective, it results that the attachment to the unitary structure of the state may seem a refusal to structure political power based on a vertical separation of powers, which, like the horizontal one (among the legislative, the executive and the judicial power) constitutes a guarantee of individual freedoms. The attachment to the unitary state becomes, from a legal standpoint, an excessive attachment to the centralization of power, which represents a threat to the freedom-autonomy, typical for modern liberal democracies. We must not, of course, give up the political unity of the Romanians, but we must understand that it is not questioned while discussing the need for a vertical separation of powers.

Keywords: *union; form of state; unitary state; federalism; regionalization; decentralization; separation of powers; vertical separation of powers; political unity; guarantee of freedoms.*

România a parcurs 100 de ani de evoluție de la Marea Unire din 1918, care a reprezentat, cred, cel mai fast moment din istoria națională a românilor. 100 de ani plini de realizări, dar și de încercări pentru poporul român. România a intrat în familia selectă a democrațiilor liberale, este membră a celei mai puternice organizații militare din istoria omenirii, Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, și

membră a celei mai novatoare organizații internaționale, Uniunea Europeană. Dar aceste succese au fost precedate de experiențe devastatoare făcute pe libertatea românilor de regimurile totalitare, fasciste și comuniste, pe care le resimțim și astăzi. Am parcurs un secol zbuciumat: un război mondial, în bună măsură ideologic, din cauza căruia am pierdut o parte a teritoriilor pe care le câștigasem în 1918, un război «rece», mai teribil din multe puncte de vedere decât unul clasic (mai ales că era vorba nu doar de armate și economie, ci și de modul însuși de gândire) și două revoluții, una socialistă și alta anti-comunistă. Consecința juridică a acestor frământări a fost că dreptul românesc a fost obligat să se tot revoluționeze. Dreptul constituțional în primul rând. Am rămas atașați însă de unele principii, pe care nimeni nu a îndrăznit să le pună sub semnul întrebării. Unul dintre aceste principii a fost caracterul unitar al statului român. Indiferent că au fost liberale, de inspirație fascistă, comuniste sau post-comuniste, constituțiile României au garantat caracterul unitar al statului român. Evaluarea consecințelor juridice ale acestui atașament necondiționat față de forma unitară a statului formează obiectul studiului care urmează.

§1. Unitatea statului român ca reacție contra imperialismului

Statul unitar român s-a format în bună măsură contra dorinței marilor puteri europene. Acestea au admis unirea Țării Românești și Moldovei în 1859 mai degrabă pentru că nu au dorit ca vreuna dintre ele să mai domine exclusiv principatele, decât pentru a constitui un stat românesc. Forma acestei uniri nu era, în viziunea marilor puteri, statul unitar. Românii au făcut politica faptului împlinit, alegând același Domnitor în ambele principate și încercând să construiască, pornind de aici, o adevărată unire. Un proces dificil. Dar nu mă voi lansa aici în analiza istoriei acestuia. Ceea ce mă interesează este că unitatea statului a fost afirmată contra imperialismului marilor puteri. Ca urmare, caracterele juridice ale acestei unități sunt construite contra acestui imperialism, nu ca urmare a construirii unei logici interne, care ar fi trebuit să ia în calcul structurarea verticală a puterii în vederea împiedicării abuzării de ea, astfel încât puterile locale și puterea centrală să se limiteze reciproc, iar libertatea noastră să fie garantată de încă o separație, verticală, care să o completeze pe cea orizontală.

Tipul de formă de stat construit de români a fost, în consecință, definit din punct de vedere juridic «opozitional» și «extrinsec», spre deosebire de tipul de stat construit în Europa occidentală, care s-a definit în primul rând «substanțial» și «intrinsec», pe baza unei opoziții față de sistemul feudal și față de metafizica religioasă. Sistemul constituțional feudal era un sistem care «parcelase» puterea politică și dreptul în raport de proprietatea pământului, de stăpânirea feudelor.

Puterea statului modern european occidental apărea deci ca o putere de centralizare «anti-feudală». În țările române care se uneau în 1959 nu existase un astfel de feudalism. Opoziția față de care se construia deci centralizarea puterii și caracterul unitar al formei de stat era *externă* societății românești, era construită ca o cerință de *independență* față de o putere străină. De aceea, caracterul unitar al statului a fost perceput ca un aspect al independenței față de imperiile care ne dominaseră, nu ca o centralizare a puterii politice față de «autonomiile» locale. Când afirmă caracterul unitar și indivizibil al statului, constituțiile românești afirmă, de fapt, *independența* statului român și imposibilitatea desprinderii din statul unit a vreuneia dintre provinciile unite, pentru a fi atașată unei puteri străine.

Suntem așadar în prezența a două forme de «unitate» a statului. Aceste forme depind de sensul centralizării puterii. În Europa occidentală, centralizarea modernă a puterii s-a făcut contra sistemului feudal bazat pe puterea «patrimonial-seniorială». Guvernămintele feudale erau descentralizate atât de mult din punct de vedere politic încât puteau fi categorisite ca «parcelate». Din punct de vedere juridic, acest tip de sistem se manifestă ca prevalență a dreptului local, dependent de seniori și cutumiar. Prin opoziție, guvernămintele moderne sunt «centralizate». Există o preocupare permanentă pentru limitarea acestui centralism, care, atunci când devine excesiv, este perceput ca un pericol pentru libertățile individuale, dar aceasta nu neagă, ci, dimpotrivă, pune în lumină, caracterul centralist al puterii statelor moderne. Faptul că puterea statelor moderne europene occidentale s-a creat contra sistemului feudal, care construise un sistem care se centraliza doar prin război sau prin contractele de infeodațiune, marchează istoria ulterioară a sistemului în două sensuri: tendința centralistă se înscrie în natura sa și lupta pentru descentralizare trebuie să fie permanentă. Forma juridică a acestei centralizări este absolutismul legislativ, adică sistemul în care legea primează asupra oricăror surse alternative ale dreptului. Forma sa politică, chiar dacă poate varia din unghiul de vedere al caracterului unipersonal sau colegial, este concentrarea puterii într-un singur centru de comandă. Când utilizez termenul «centralizare» mă refer la sinteza celor două perspective, adică la un sistem în care legea, ca sursă formală prioritară a juridicității aplicabilă pe întreg teritoriul unui stat, emană de la o autoritate politică unică.

Statul modern a apărut, ca formă aparte de putere politico-juridică, atunci când toate puterile politice intermediare legate de feudalitate au fost suprimate. Rezultă că toate colectivitățile locale sau teritoriale, de regulă foste feude, nu mai au, propriu-zis, o putere autonomă față de puterea politică a statului. Chiar în statele regionalizate sau federale puterea colectivităților intermediare este încadrată de stat. De aceea, este greu de acceptat că statele federate ar fi state suverane în sensul autentic al termenului. În statele unitare, acest centralism politic absolut este mai evident, colectivitățile locale neavând decât vocație administrativă, principiul liberei